

A photograph of a person climbing a wooden staircase, viewed from a low angle looking up. The person is silhouetted against a clear blue sky. The staircase has a wooden railing with vertical balusters. The overall image has a blue tint.

Kees Vuyk
Oude en nieuwe
ongelijkheid

OVER HET FAILLIET VAN
HET VERHEFFINGSIDEAAL

KLEMENT

INHOUD

Inleiding	9
Het belang van opleiding	9
De factor intelligentie	12
Een opgedeelde samenleving	14
Natuur of cultuur?	16
Het failliet van de verheffing	19
Het verbroken contract	21
Denkkaders	23
Deel Een De Kloof	27
Hoofdstuk 1 Ongelijkheid	28
De wortels van de moderne samenleving	28
Gelijkheid als politiek thema	30
Onderzoek naar ongelijkheid	33
Opleiding, inkomen en arbeidsparticipatie	35
Opleiding, levensverwachting en gezondheid	38
Opleiding en cultuurparticipatie	39
Opleiding en mediagebruik	42
Opleiding, smaken en voorkeuren	44
Opleiding en kansen in onderwijs	45
Opleiding en politieke macht	49
Het belang van opleiding	50
Hoofdstuk 2 De betekenis van opleiding	53
Toename aantal hoogopgeleiden	54
Welke invloed heeft opleiding op leefpatronen?	55
Opleiding is oorzaak van de verschillen	57
Opleiding is het zichtbare deel van een groter verband	62
Opleiding, ouderlijk milieu, beroepssituatie	65
Opleiding en intelligentie	67
Waarom ontbreekt intelligentie in het onderzoek?	70
Geen samenbindende instituties meer	73

Deel Twee Intelligenties	77
Hoofdstuk 3 Alledaagse en academische intelligentie	78
De psychologie van de intelligentie	79
De intelligentietest	80
Mentale operaties	81
De ontwikkeling van intelligentie	83
Ontwikkeling van het ethisch en het esthetisch oordeel	86
Intelligentie in meervoud	88
Balans	91
Hoofdstuk 4 Domheden (intermezzo)	92
Een Britse salon	97
Een patriciërswooning in het oude Athene	98
Een synagoge in Amsterdam	100
Verlichting in Koningsbergen	101
Een Engelse schoolklas	102
Transcendentiaal denken	104
Paradigmawisselingen	106
Hoofdstuk 5 Informatie verwerken	108
Verwerven, vasthouden en verwerken	108
Verwervingsgebreken	110
Moelijkheden van vasthouden en ordenen	111
Verwerkingsproblemen	114
Wetenschap en geloof	117
Hoofdstuk 6 Bevrijdingen (intermezzo)	122
Onwetende mannen	122
Mens-zijn in gemeenschap	123
'Ik wil niet'	123
Oraliteit	125
Niet dit	126
Cultuur	130
Geletterdheid	131
Roman	133
Subjectief	134
Liberalisme en collectivisme	135
Beeldcultuur of babbelcultuur?	136
Virtuele gemeenschappen	138

Hoofdstuk 7 De ontwikkeling van denken en doen	139
Ontwikkeling: coherentie en voortgangsgerictheid	141
Eerste stappen	142
Conformisme of non-conformisme	144
Opleiding als schakel	148
Afkomst, intelligentie en opleiding	150
Van afkomst naar opleiding	153
Wat intelligentie doet	154
Deel Drie Opkomst en ondergang van de meritocratie	159
Hoofdstuk 8 Opkomst van de meritocratie	160
Hoofdstuk 9 De nieuwe apartheid	172
Hoofdstuk 10 De best mogelijke wereld?	181
Deel Vier Sociale mobiliteit en sociale dynamiek	193
Hoofdstuk 11 Verheffing en verplattung	194
Migratiebewegingen	195
Braindrain	198
De anomalie van Piketty	200
Een creatieve economie	201
Van creativiteit naar innovatie	206
Vormen van verplattung	209
Licht en schaduw	214
Hoofdstuk 12 De malaise van de sociaaldemocratie	216
Emancipatie	217
De keerzijde van de welvaart	219
Verbroken gemeenschap	221
De crisis van de sociaaldemocratie	222
Partij-ontwikkeling	223
Het tekort van de sociaaldemocratie	225
Solidariteit vandaag	227
Nieuwe leiders	229
Hoofdstuk 13 De populistische revolte	231
Onparlementair en parlementair populisme	232
De aantrekkingskracht van het populisme	235
Populistisch leiderschap	236
Leiders en volgers	241

Wanhoop en zelfredzaamheid	243
Hoofdstuk 14 Een kloof van alle tijden?	247
Van alle tijden?	247
Onrechtvaardigheid	251
Gebrek aan cohesie	255
Versnelling en vertraging	259
Frictievrij kapitalisme en internetsamenleving	261
Liberalisering	266
 Besluit: Oude en nieuwe ongelijkheid	 269
 Verantwoording en dank	 281
Index	283

INLEIDING Sociale ongelijkheid

Alle grote politieke gebeurtenissen van de afgelopen jaren in westerse landen – het referendum over de Brexit in het Verenigd Koninkrijk, de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten en in Frankrijk, de verkiezingen voor de Tweede Kamer in Nederland – laten steeds hetzelfde plaatje zien: de samenleving is gepolariseerd, de kiezers trekken naar de extremen en verlaten het midden. Dat is verontrustend. Wat het beeld echt onbehaaglijk maakt is echter dat de polen waartoe de kiezers zich aangetrokken voelen niet langer benoemd kunnen worden met de vertrouwde termen links en rechts. In de huidige politiek staan niet meer de arbeiders tegenover de kapitalisten. Het gaat niet meer om een hoger loon en meer sociale rechten versus behoud van bezit en privileges. Die strijd, die de gehele twintigste eeuw de politiek van het Westen beheerste, speelde zich af op een redelijk afgebakend sociaaleconomisch terrein dat mogelijkheden bood om elkaar in het midden met compromissen te ontmoeten. Het nieuwe strijdtoneel is veel minder overzichtelijk. Zowel waar de strijd zich afspeelt als waarover hij gaat is lastig te benoemen. De wereld is in korte tijd enorm veranderd. De snelle ontwikkelingen op het gebied van communicatie- en transporttechnologie hebben de leefwijze van veel mensen radicaal aangetast. Voor sommigen ging de wereld open; er kwamen nieuwe kansen die ze gretig pakten. Anderen raakten de vaste grond onder hun voeten kwijt; zij zoeken sindsdien wanhopig naar een nieuw houvast. Men spreekt over ‘winnaars’ en ‘verliezers’ van de globalisering. Onjuist is die karakterisering niet, maar zij is tegelijk te beperkt, wanneer althans globalisering vooral als een sociaaleconomisch verschijnsel wordt gezien. Het politieke gevecht van nu gaat niet, of in elk geval niet meer alleen over geld en macht. Het gaat ook en vooral over immateriële zaken als veiligheid, verbondenheid, identiteit. Veel mensen voelen zich niet gehoord en gezien. Zij herkennen voor zichzelf geen plek in de nieuwe wereld die zij om zich heen zien verrijzen. Het maakt hen bang en boos.

Het belang van opleiding

Er worden veel pogingen gedaan de huidige politieke situatie te duiden. Winnaars en verliezers van de globalisering onderscheiden is er een van.

Ook de tegenstelling grote steden – platteland wordt genoemd. De Amerikaanse politicoloog David Goodhart spreekt over ‘somewhere people’ en ‘anywhere people’¹. Volgens anderen gaat de strijd over een ‘open’ of een ‘gesloten’ samenleving.²

In alle analyses komt één variabele steeds weer naar voren: opleiding. Wie er tegenover elkaar staan als de verliezers en de winnaars van de nieuwste ontwikkelingen zijn vooral de mensen met weinig opleiding en de mensen met een goede opleiding. Mensen met een diploma hoger onderwijs biedt de nieuwe wereld volop kansen; de mensen die zelfs geen opleiding op middelbaar niveau hebben afgerond kunnen daarin geen kant op. De eersten zijn optimistisch en internationalistisch. De laatsten pessimistisch en nationalistisch. De groepen met een middelbare opleiding – nog altijd het grootste deel van de bevolking (zie figuur 1) – zwalken tussen beide extremen in. In meerderheid volgen zij (nog) de hoger opgeleiden, maar ook onder hen groeit angst en de woede, omdat de dreiging toeneemt en zij vrezen moeten dat ook zij hun plaats in de samenleving – nu nog zo vanzelfsprekend – zullen verliezen.

Hoewel de politieke gebeurtenissen die ik hierboven noemde door velen als schokkend zijn beleefd, zijn zij gezien vanuit het standpunt van opleiding niet echt verrassend. De tweedeling die zich nu in de politiek aftekent, is de vertaling van een trend die in de samenleving al enige tijd waarneembaar was. Sociale wetenschappers constateren al langer dat sociale, economische en culturele verschillen tussen mensen in westerse samenlevingen steeds duidelijker lopen langs lijnen van opleiding. De hoogopgeleiden zijn in allerlei opzichten beter af: zij hebben vaker werk en verdienen meer, zij leven langer en gezonder, hun kinderen doen het beter op school en zij hebben meer vertrouwen in de politiek en in de richting waarin de samenleving zich ontwikkelt.³

1. Zie Casper Thomas, ‘Voor iedereen een partij’. *De Groene Amsterdammer* 21 maart 2017.

Thomas bespreekt het boek van Goodhart met de titel *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics*.

2. Guy Verhofstadt, *De open samenleving onder vuur. De wereld van nu in Popperiaans perspectief*. Rotterdam: Lemniscaat 2012.

3. Mark Bovens en Anchrith Wille, *Diplomademocratie*. Amsterdam 2010. Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëtte Cloin en Evert Pommer (red.), *De sociale staat van Nederland 2011*. Den Haag: SCP 2011. Cok Vrooman, Mérove Gijsberts en Jeroen Boelhouwer (red.),

HOOFDSTUK 1 Ongelijkheid

Ongelijkheid in de samenleving is geen nieuw verschijnsel. In meer of mindere mate kent elke samenleving ongelijkheid. Jonge kinderen verschillen zoveel van hun ouders dat ze lange tijd niet anders kunnen dan hun gehoorzamen. Dat mannen en vrouwen niet gelijk zijn is eveneens iets wat de natuur bepaalt, al is hoe mensen met dit verschil omgaan mensenwerk en blazen sommige samenlevingen het wel enorm op. Grotere samenlevingen kennen altijd leiders en volgers. Leiders hebben per definitie meer macht en zij krijgen bovendien meestal een groter deel van de rijkdom van een samenleving. Dikwijls is leiderschap gebonden aan het lidmaatschap van een bepaalde clan of familie. We spreken dan van geboorteadel of aristocratie. De geschiedenis bestaat voor een groot deel uit verhalen over de lotgevallen van de aristocraten met hier en daar een voetnoot over hun omgang met het volk waarvan zij de leiders waren. De democratie zoals we die nu kennen, komt pas in de achttiende eeuw in Europa en Noord-Amerika tot ontwikkeling, ook al zijn er aanzetten voor deze staatsvorm te vinden in het oude Griekenland en in het vroege christendom.

De wortels van de moderne samenleving

In zijn boek *Inventing the individual* bouwt de Britse historicus Larry Siedentop een overtuigend betoog op voor de stelling dat de basisbegrippen van de moderne seculiere samenleving – individuele vrijheid, gelijke rechten en democratie – voortkomen uit de worsteling van het christendom zich te onderscheiden van de door en door aristocratische tradities van de antieke wereld waarin het ontstond.¹⁴ De antieke samenleving was gebouwd op de familie. Tot die familie behoorden niet alleen de levenden maar ook de doden. De familiecultus, de oudste vorm van godsdienst, hield hen bijeen. Het individu als zodanig telde in deze samenleving niet. Identiteit kwam iemand slechts toe door het lidmaatschap van een familie. Wie geen lid was van een familie – zoals slaven – had geen identiteit behalve die van het bezit zijn

14. Larry Siedentop, *Inventing the individual: The Origins of Western Liberalism*. London: Penguin Books 2013.

van een familie. In de familie lag alle macht bij het familiehoofd, de pater familias, tegelijk priester en leider, heerser over leven en dood van alles wat tot de familie behoorde.

In deze samenleving ontketende het christendom een revolutie doordat het de idee inbracht dat ieder mens afzonderlijk een eigen en onmiddellijke relatie heeft tot God. Die overtuiging breekt met de structuren van de antieke wereld, waarin alle relaties bemiddeld werden door de familie, ook die met de goden. Het christendom predikt een idee van individualiteit en een daarmee verbonden gelijkheid. Die gedachten leggen de basis voor de moderne westerse samenleving, aldus Siedentop. Het zal echter nog eeuwen duren voordat zij invloed krijgen op de alledaagse verhoudingen tussen mensen, ook nadat het christendom algemeen ingang heeft gevonden en zelfs staatsgodsdienst is geworden. Het oude geloof in de ongelijkheid bleek uiterst weerbarstig.

Siedentop situeert in zijn boek het geloof in de ongelijkheid van mensen in de antieke wereld, bij de Grieken en Romeinen. Dat is begrijpelijk omdat hij vooral de worsteling van de gelovige christenen met de tradities van die wereld wil laten zien. Maar ongelijkheid is natuurlijk geen exclusief antiek verschijnsel. We komen het in vele oude (en hedendaagse) beschavingen tegen in alle delen van de wereld, evenals trouwens de familie als de basiseenheid van zo'n wereld van ongelijken. Er zit een soort 'natuurlijke' logica achter deze wijze van structureren van het samenleven. Ik wees erop aan het begin van dit hoofdstuk. Daarom zijn deze structuren ook zo taai. De christelijke beschaving zelf is er lang niet vrij van. Daarom kost het in de geschiedenis die Siedentop bespreekt zoveel moeite om de egalitaire kern van de christelijke boodschap om te zetten in praktijken. De christelijke staten en hun vorsten blijven vastzitten in ongelijkheidsstructuren. Zelfs de kerk koestert die structuren. Weliswaar treden er in de kerk steeds hervormers op die met een beroep op de vroege christenheid de gelijkheid prediken en alles wat daarmee samenhangt, maar ondanks veelvuldige hervormingen kleedt zij zich toch steeds opnieuw in de gewaden van de hiërarchie. Ook het protestantisme, hoeveel meer egalitair ook, slaagt er niet in de ongelijkheid uit zijn rangen uit te bannen.

Pas als in de achttiende eeuw de secularisering radicaal doorzet krijgen ideeën over individuele mensenrechten en democratische machtsstructuren, die – en daarin wil ik Siedentop graag volgen – een christelijke basis hebben, een kans op verwerkelijking. Eerst moest het aureool van heiligheid verdwijnen dat van de oudste tijden rond de structuren van de samenleving hangt. Dit verdwijnen tast echter ook het christendom zelf aan, juist omdat het zich

HOOFDSTUK 7 De ontwikkeling van denken en doen

In de vorige hoofdstukken heb ik de blik gericht op wat de psychologie leert over intelligentie en gekeken naar hoe in de geschiedenis de omgang met informatie het wereldbeeld van mensen tekent. Intelligentie bleek een term die met de nodige omzichtigheid gehanteerd moet worden. Er is een duidelijk relatie tussen schoolprestaties en intelligentietests, maar die relatie is bij hoge IQ-scores eenduidiger dan bij lage scores. Bovendien heeft intelligentie in het dagelijks leven niet alleen betrekking op logisch en analytisch denken, zoals dat in het onderwijs hoofdzakelijk gevraagd wordt, maar speelt ze ook mee bij het oplossen van andere soorten vraagstukken – van ethische of esthetische aard bijvoorbeeld – die deels om andere vormen van denken vragen. Aan die andere vormen kunnen we goed zien dat het denken en doen van mensen zich niet geleidelijk ontwikkelt, maar in sprongen. Verschillen in denken en doen tussen mensen zijn dus niet alleen kwantitatief van aard, maar ook kwalitatief. De verfrissende consequentie daarvan is dat domheid lang niet altijd hetzelfde is als een gebrek aan intelligentie. Ook intelligente mensen kunnen er domme denkbeelden op na houden. Dat hangt samen met de algemene stand van de kennis in een samenleving, maar wordt ook beïnvloed door de mate waarin mensen kunnen omgaan met nieuwe visies. Dat laatste bleek behoorlijk beperkt te zijn. Juist de geschiedenis van de moderne wetenschap – dat veel bejubelde systeem van kennisverwerving dat in de westerse samenleving tot ontwikkeling komt en algemeen beschouwd wordt als de grondslag voor haar succes¹²⁴ – laat zien hoe moeizaam mensen dikwijls nieuwe inzichten accepteren. Intelligentie helpt niet altijd om die blokkades te slechten. Veel slimme mensen gebruiken hun intelligentie juist om de barrières te versterken tegen alles wat niet in het gangbare denken past. Gekoesterde wereldbeelden kunnen daarom ook in onze tijd hardnekkig standhouden, ook al worden ze niet gesteund door feiten en is het belangrijkste dat ervoor pleit het gegeven dat mensen vroeger zo dachten.

124. Zie bijvoorbeeld Yuval Noah Harari, *Sapiens: A Brief History of Humankind*. London: Harvill Secker 2014, p. 275vv.

We zagen dat de technologisch geavanceerde informatiemedia van nu daarbij een dubbelzinnige rol spelen. Ze vergroten zowel de blik op de wereld als de neiging om zich in een eigen wereld op te sluiten. Beslissend is wat mensen met informatie doen. Voor goed gebruik van informatie is intelligentie zeker een voorwaarde, maar het is geen voldoende voorwaarde.

De blik op de geschiedenis maakte duidelijk dat naast afkomst, opleiding en intelligentie in elk geval nog een vierde factor in de beschouwing betrokken moet worden wanneer we zicht willen krijgen op hoe denkbeelden en leefstijlen van mensen zich ontwikkelen, namelijk de tijd en de cultuur waarin mensen leven. Niet in alle tijden en culturen hadden en hebben intelligente mensen dezelfde kansen. Waar informatie ontbreekt, houdt alles op. Onderwijs is een belangrijke toegangspoort tot informatie. Als er voor intelligente mensen geen opleiding mogelijk is die aansluit bij hun talenten, dan bestaat de kans dat die talenten verborgen blijven. Waar opleidingsmogelijkheden schaars zijn, is afkomst de allesoverheersende factor. In samenlevingen zonder goed opleidingssysteem is de invloed van intelligentie vrij onvoorspelbaar. Sommige mensen worden door hun intelligentie vooruitgebracht in de wereld, maar dat lot treft lang niet iedereen met intelligentie. In de huidige westerse samenlevingen, waarin een goede opleiding voor wie de juiste talenten bezit bijna vanzelfsprekend is, valt intelligentie min of meer samen met opleiding. Haar rol in de ontwikkeling wordt dan bijna onzichtbaar. Ook dat is een reden waarom deze factor bij ons snel over het hoofd wordt gezien. Maar met goed onderwijs zijn we er nog niet. Er moet ook nog zoets zijn als een cultuur van openstaan voor het nieuwe, de bereidheid jezelf ter discussie te stellen, het vermogen je los te maken van het algemeen aanvaarde. Die cultuur heb ik verbonden met de opkomst van nieuwe praktijken van geletterdheid na de uitvinding van de boekdrukkunst. Die praktijken hebben eerst in de westerse samenlevingen en later ook in andere delen van de wereld individualistische vormen van denken gestimuleerd. Dit denken wordt tegenwoordig weer bedreigd door de komst van nieuwere media die andere communicatieve praktijken met zich meebrengen.

In het bovenstaande is mijn terminologie geleidelijk verschoven. In de plaats van opleiding en intelligentie is denken gekomen. Denken is steeds meer het onderwerp geworden dat mij bezighoudt. Niet afkomst of opleiding, noch intelligentie vormen het juiste aangrijpingspunt om na te denken over wat maakt dat mensen verschillen in leefstijlen, voorkeuren en overtuigingen. Het draait om denken. Daarbij is niet alleen wat mensen denken

HOOFDSTUK 14 Een kloof van alle tijden?

Nu ik alle gegevens over ongelijkheid op basis van opleiding uitvoerig heb gepresenteerd en op verschillende wijze becommentarieerd, wordt het tijd om de vraag te stellen die sommige lezers misschien al vanaf het begin van dit boek in de keel steekt: wat is hier nu eigenlijk het probleem? Mensen verschillen, ja, dat is zo. De verschillen blijken samen te hangen met opleiding en intelligentie, *so what?* Wordt hier niet een open deur ingetrapt? Is de scheiding waarover het in dit boek gaat, niet een verschijnsel van alle tijden? Waarom er een boek over schrijven? Is het zo erg dat mensen verschillende levens leiden en uiteenlopend denken over wat zich in hun leven aandient?

Van alle tijden?

Terwijl ik dit boek schrijf wordt het onderwerp ervan, de vele verschillen in leefpatronen tussen hoog- en laagopgeleiden, steeds actueler. Vermoedelijk aangejaagd door het SCP-rapport 2014 *Vershil in Nederland* waaruit ik voor mijn eerste hoofdstukken gegevens heb geput, zijn in Nederland verschillende groepen universitaire onderzoekers op dit onderwerp gedoken. Begin 2015 publiceerde een groep sociale wetenschappers verbonden aan het Amsterdam Centre for Inequality Studies, onder leiding van de socioloog Herman van de Werfhorst de bundel *Een kloof van alle tijden. Verschillen tussen lager en hoger opgeleiden in werk, cultuur en politiek*.¹⁸⁰ In oktober van hetzelfde jaar presenteerden drie Nijmeegse sociologen van de Radboud Universiteit – Marloes de Lange, Jochem Tolsma en Maarten Wolbers – het boek *Opleiding als sociale scheidslijn. Een nieuw perspectief op een oude kloof*.¹⁸¹ De boodschap van beide publicaties stemt behoorlijk overeen. Er bestaat een kloof tussen hoog- en laagopgeleiden. Die kloof is groot en doet zich voor op verschillende terreinen. Maar er is geen aanwijzing dat de kloof groter wordt. De titel van het Amsterdamse boek geeft dat duidelijk aan: de

180. Herman van de Werfhorst, zie noot 3.

181. Marloes de Lange, Jochem Tolsma en Maarten Wolbers, *Opleiding als sociale scheidslijn. Een nieuw perspectief op een oude kloof*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant 2015.

kloof is 'van alle tijden'. Mijn analyses in dit boek steunen dat laatste niet. Volgens mij is de kloof iets van tamelijk recente datum, dat wil zeggen, de basis ervan ligt in de negentiende eeuw, maar pas in de tweede helft van de twintigste eeuw is hij gaan groeien en scherper geworden.

Om te beginnen zijn de categorieën hoogopgeleid en laagopgeleid niet van alle tijden. De neiging om maatschappelijke groepen met behulp van deze categorieën in te delen is iets van nu. Geletterde samenlevingen kennen van oudsher weliswaar allemaal een soort geleerdenstand, maar die was in het verleden altijd zo gering in omvang dat hij geen stempel op de samenleving drukte. Geleerden waren dienaren van de vorstelijke elite. Omdat zij vaak voortkwamen uit het volk hing hun maatschappelijke positie ergens tussen volk en elite in. Qua opvattingen en levensstijl hoorden zij eerder bij de elite. Een duidelijke eigen groep vormden zij niet.

Wat wel waar is, is dat elke samenleving het onderscheid kent van volk en elite. Zodra een samenleving enige omvang krijgt, ontwikkelt zich een hiërarchie met een kleine elite aan de top en de grote massa aan de basis. De verschillen in leefstijlen en denkpatronen tussen de mensen aan de bovenkant van de samenleving en de mensen aan de basis zijn soms aanzienlijk. Het lijkt erop dat Van de Werfhorst c.s. dit oeroude verschil van hoog en laag plakken op de huidige verschillen tussen hoog- en laagopgeleiden. De vergelijking pakt dan gunstig uit voor het heden. Een groot onderscheid is immers dat, waar de aristocratische elites in oudere samenlevingen nooit meer dan enkele procenten van de bevolking omvatten, de huidige elite van hoogopgeleiden een omvang heeft van ongeveer 30%. Dat maakt nogal een verschil. Bovendien is de huidige elite van hoogopgeleiden geen gesloten kaste, waar je alleen door geboorte toegang toe krijgt. In de elites van onze samenleving zitten mensen van allerlei afkomst, nog altijd relatief veel leden van oude families, maar daarnaast ook velen die door opleiding en talent de kans hebben gekregen om zich maatschappelijk op te werken. Het zijn deze kenmerken die Van de Werfhorst ertoe brengen de hoop uit te spreken dat onze samenleving ondanks de nog altijd grote verschillen tussen hoog en laag op de goede weg is.

Wat in de beschouwingen van zowel de Amsterdamse als de Nijmeegse onderzoekers ontbreekt, is een historische dimensie. De historische vergelijkingen die zij maken, gaan meestal niet verder terug dan vijftig (de Amsterdamse onderzoekers) of zelfs maar dertig (de Nijmeegse onderzoekers) jaar. Dat wil zeggen, men blijft binnen de periode waarin de meritocratische